
Ukranerne, 1

Folket ved Uecker-floden

**Nedslag i historien om det slaviske ukraner-samfund fra det 6.
til det 14. årh.**

The People near the River Uecker

Naród wzdłuż rzeki Wkry

[Landskab i Uckermark.](#) - Daniel Budde, [Uckermark Region](#), [CC BY-SA 3.0](#)

Af Christian N. Spangshus

Denne beretning støtter sig på middelalderlige kilder såvel som senere forskeres behandling af og synspunkter på emnet.

Territorium

"Ukranerland":

Den vestslaviske stamme eller stammeforbund var bosat vest for Odra på et område der mod nord gik op til Szczecin Fjord. Hovedaksen i landet var floden Uecker (Ukra).

Ukra på hs, på polsk: Wkra (historisk: Ukra). Heraf det tyske navn Uecker om floden og Uckermark om hele landsdelen. Stednavnet Uckermark kendes tidligst fra 1465.

Ukra kommer fra syd, løber gennem to søer: Oberuckersee og Unteruckersee, gennem Prenzlau og har sit udløb i Szczecin Fjord.

Mod vest strakte stammens område sig dog flere kilometer på den anden side af floden, helt til de østligste søer i Feldberg-sølandskabet. Sydgrænsen var skovene nord for Grimnitzsee. Mod øst gik området til floden Odra, helt mod nordøst dog i de seneste århundreder formentlig kun til floden Randow.

Det er nemlig rimeligt at antage, at denne nordøstgrænse for ukranerfolket i løbet af det 11. årh. blev forskudt fra Oder til floden Randow på grund af politiske forandringer og udvidelsen af byen Szczecin.

De slaviske stammer der boede øst for ukranerne, på den anden side af Odra var wolinianie og pyrzyczanie, mod sydøst kun pyrzyczanie. Mod vest var naboerne den veletiske stamme redarierne, mod sydvest retjanerne.

Retjanere:

Stammen retjanere (rzeczanie, recanie, retschanen) var en lille slavisk stamme mellem Havelens øvre løb og Odra. Ukranerne boede nord for dem. De havde selv mod vest redarierne som naboer. Deres land, vi kan kalde det Retjanerland, var tyndt beboet i forhold til Ukranerland. De nævnes her, fordi

de beboede det sydvestlige hjørne af den nuværende Landkreis Uckermark. Området befandt sig omkring Templin og Lychen, langs Havel-flodens øvre løb mellem Fürstenberg og Liebenwalde og sandsynligvis også omkring Gransee. Den naturgivne grænse for stammens land dannedes af skove og sumpe, således i nord og vest, såvel som floder. Mod sydøst var grænsen Werbellinsche Heide, et stort skovområde, der strakte sig fra Havel til Finow og videre til Werbellinsee og Grimnitzsee. Den sidstnævnte sø markerede formentlig nordgrænsen mod ukranerstammen.

”Uckermark”:

De senere begreber Uckermark og Landkreis Uckermark omfatter ikke den nordlige del af det historiske Ukranerland, ca fra Damerow til Fahrenwalde og nordpå.

I Büsching: Neue Erdbeschreibung fra 1771 beskrives udstrækningen af Uckermark således, at længden (nord-syd) angives som 13 mil og bredden som 11 mil. En tysk Meile har dengang været ca. 7,5 km, dvs at landskabet i sin største udstrækning menes at have været (o.1770) ca.98 gange 83 km.

Det siges også, at området mod vest grænser mod Mecklenburg (med grænse omtrent langs Havel) mod syd mod Mittelmark, mod nord mod Pommern, mod øst mod Neumark (med grænse omtrent langs Welse og Randow og siden Oder).

Ifølge kortet (fra 1750): Schreiber: ”Die Neue-Marck und die Ucker-Marck in der Marck Brandenburg” gik nordgrænsen ca langs en linie: Löcknitz-Pasewalk. De sydligste byer ligger her på linien Chorin – Zehdenick.

Folkenavne og stednavne.

Flodens og stammens navn kan betyde omtrent ”bjerghyrder” iflg. *Taranets og Stupaks* grundige studie over det etymologiske aspekt.

Stammens navn på polsk er wkrzanie, på øvresorbisk wukranojo, på latin var det ukri (eller ukrani, vucrani). Den russiske form er: украине (ukrane).

Titlens ”ukranere” er en dansk tillempet form, der anvendes af forfatteren i denne artikel.

Stammens navn menes at stamme fra navnet på floden (*Fischer*). Den modsatte opfattelse, at flodens navn er afledt af stammens navn, forfægtes bl.a. af *Taranets/Stupak*.

Fra 943 kendes landskabsnavnene Vucrani i Wocranin (*Nippert, 1996. – Nagirnyj, 2018*)

Historie

Under den slaviske fremtrængen mod vest havde de folk, der senere blev kendt som ukranere, i løbet af det 6. og 7. årh. bosat sig i landet mellem Ukra og Odra. Denne datering er bl.a. baseret på den viden, man har om de slaviske stammers fremtrængen til og bosættelse langs floderne Elbe og Saale.

Landet nær Ukra var før den tid beboet af en germansk stamme tilhørende suebernes stammegruppe, uvist hvilken, men antagelig hermionere eller rugiere. I løbet af folkevandringstiden, måske i det 4. eller 5. årh., er de fleste draget sydpå – i lighed med mange andre stammer. Herefter formodes dette område at have været ganske tyndt befolket ved slavernes ankomst.

500-tallet:

Enkelte eksempler på beboelser:

Midt i den nuværende landsby Gross Fredenwalde sydvest for Oberuckersee var der engang en halvø, omgivet af et sumpområde. Dette sted formodes at være beboet af slaviske stammer fra det 6. årh.,

600-tallet:

Enkelte eksempler på beboelser:

I henhold til arkæologernes vurdering blev der på et tidspunkt efter år 600 grundlagt en slavisk bosættelse ved den nuværende landsby Krackow, nordøst for Prenzlau og nær den nuværende polske grænse.

Fundet af en pæl fra det lavtliggende område mellem Oberuckersee og Unteruckersee, nær Seelübbe er blevet dateret til "omkring eller efter" 699.

700-tallet:

Enkelte eksempler på beboelser:

Umiddelbart sydvest for landsbyen Passow (sydøst for Prenzlau) har man bl.a. fundet spor af en slavisk bosættelse fra sidste halvdel af 700-tallet.

Ved den slaviske borgvold ved Schwedt/Oder, på den østlige bred af Alte Oder (Stara Odra) har arkæologerne fremdraget en del slaviske keramikfunde, der vurderes at stamme fra tiden 700-800. Om dette sted har tilhørt ukrannerne, redarierne eller måske retjanerne er dog usikkert.

Bosættelsen ved Stolpe/Oder ansås at have fungeret fra det 8.årh. til det 12.årh.

800-tallet:

Enkelte eksempler på beboelser:

En slavisk borgvold nær Plöwen (vest for den polske grænse og på højde med Szczecin i Polen) er antagelig opført omkring/efter år 800.

Anlægget af en borgvold ved Schönfeld, nordøst for Prenzlau, er ud fra arkæologernes datering vurderet til at være fra slutningen af 800-tallet og begyndelsen af 900-tallet.

Det ansås at ca 20 pct af de arkæologiske fund fra borgvolden ved Schwedt (se også ovenfor) stammer fra mellemslavisk tid (800-1000), mens 75 pct stammer fra senslavisk tid (1000-1200).

Nogle dybtliggende arkæologiske fund fra borgen i Drense (øst for Prenzlau) skønnes at være fra 2.halvdel af 800-tallet.

Den sidst anlagte vold ved Drense ansås af nogle at være bygget omkring år 900, mens andre angiver et tidspunkt i første halvdel af det 9.årh.

900-tallet:

Med 900-tallet begynder den historiske tid for dette område, idet vi har de første skriftlige omtaler af folket og landet.

Den 4. september 929 foregik et slag ved Lenzen (slavisk: Lunzini) (ved floden Elbe), hvor den saksiske hær vandt stort over slaverne (redarier m.fl.), som i lang tid derefter måtte afholde sig fra angreb på sakserne. Det var redarierne, der først gjorde oprør mod sakserne, men siden sluttede andre slaviske folk sig til dem. Det er meget sandsynligt – men ikke påvist - at ukrannerne var ét af disse folk.

De tidligste skriftlige oplysninger om ukraner-stammen er dateret 934, nemlig fra *Annales Quedlinburgenses* (*Die Quedlinburger Annalen*), år 934:

“Rex Heinricus in Wucronin cum exercitu fuit, subiciens eos sibi”. (“Kong Heinrich var i ukrannerens land med en hær og de underkastede sig ham.”)

Under år 931 står nøjagtigt det samme om obodritter-stammens land.

Den samme begivenhed beskrives i *Reginonis Abbatis Prumiensis Chronicon*. en krønike forfattet af abbed Regino ved klosteret i Prüm og senere ved Sankt Maximin's Kloster i Trier. Begivenhederne i 934 er dog noteret i en tilføjelse til Regino for årene 907-967 af Adalbert, ærkebiskop af Magdeburg. Her omtales folket som: ”slaverne kaldet Vucrani”

Den her omtalte kong Heinrich var Heinrich I (ca. 876-936), tidligere hertug af Sachsen, men fra 919 til 936 konge i det Østfrankiske Rige.

Han ledede flere felttog mod de slaviske folk øst for Elbe-floden for at tvinge disse til at anerkende ham som overherre og til at betale skat til ham.

Den lakoniske meddelelse i årbøgerne afslører ikke noget om, hvor overbevisende sakserhærens sejr var, og heller ikke hvor pålideligt det afgivne løfte om tribut var.

Udover obodritterne og ukrannerne blev også andre slaviske stammesamfund gjort skatskyldige, således wilzerne (veleterne), hevellerne, dalemincerne og i 929 redarierne – efter slaget ved Lenzen - samt i 932 milcanerne (sorbere). Disse sejrige felttog fra saksisk side betød dog ikke en længerevarende, slavisk afhængighed af Sachsen. Felttogene blev sandsynligvis gennemført for at forsvare den saksisk-thüringske østgrænse og for at afskrække slaverne fra angreb på Sachsen og saksiske støttepunkter – hvilket i øvrigt ikke lykkedes.

Hos Widukind (ca.925 – 973) (*Res gestae saxonicae*) skrives i 3.bog, kap.42 (fra midten af 900-tallet):

“Eo anno Sclavi qui dicuntur Uchri a Gerone cum magna gloria devicti, cum ei presidio esset dux Cuonradus a rege missus.” (Dette år (955) blev slaverne

der kaldes ukranere ærefuldt besejret af Gero, og til at hjælpe ham var også fyrst Konrad, der var sendt af kongen).

Gero (900-965) var fra 937 saksisk markgreve, udpeget af kong Otto I, i et område langs den nedre Saale-flod. Det var således et markgrevskab, der stødte op til de slaviske områder og Gero blev lederen af de saksiske bestræbelser på at vinde slavisk land til saksisk bosættelse.

I årene 954-955 vendte ukranerne sig mod sakserne, men som det fremgår af ovenstående citat, drog Gero og Konrad, hertug af Lothringen, til deres land og besejrede dem. De stod herefter i afhængighedsforhold til markgreve Gero. Efter obodriternes og luticiernes oprør i 983 opnåede ukranerne igen uafhængighed, men de var stadig under militært pres både fra Polen og fra Det Tysk-Romerske Rige. I den senere tid, i det 12. årh., hørte de til det Vestpommerske Fyrstendømme. Også i det 12. årh. opstod i den del af deres område, der var blevet erobret af Brandenburg, regionen Uckerland.

I løbet af det 10. årh. blev store dele af det slaviske territorium mellem Oder og Elbe for en tid underkastet det Østfrankiske Rige. Denne proces blev indledt i 928-29 af kong Heinrich I. da han angreb Brandenburg ved Havel, der var sæde for hevellernes og stodoranernes fyrster. Området blev erobret og den stodoranske hersker blev taget som gidsel. Noget senere foretog kongen felttog mod obodritterne, redarierne og ukranerne, og disse folk blev gjort skatskyldige til den østfrankiske konge. Kongelige legater skulle holde kontrol med stammerne og sørge for at afgiften blev inddrevet. Kontrollens effektivitet var dog ganske svingende. (Biermann: Zentralisierungsprozesse, 2014)

936:

Otto I havde i 936 ført krig mod de veletiske stammer, men havde lidt flere nederlag. Herefter angreb Otto samme år med sin hær ukranerne og sejrede i kampen.

Efter denne sejr kunne Otto uden helt at tabe anseelse vende tilbage til Saksen. (Golaszewski).

Slaveropstanden 983:

Slaveropstanden i 983 omfattede først og fremmest Luticiernes (veleternes) stammeforbund men også andre stammer herunder ukranerne. Formålet var at bryde de saksiske og østfrankiske påbegyndte erobring af slavernes land og kristning af den slaviske befolkning.

De vigtigste begivenheder var den slaviske indtagelse af borgene Havelberg og Brendanburg.

1100-tallet:

Resultatet af slaveropstanden var en selvstændiggørelse af de slaviske samfund og dermed en udsættelse af kristningen i ca 200 år, i hvert fald til efter Venderkorstoget i 1147.

I dette korstog mod slaverne deltog saksiske fyrster samt enkelte danske og polske fyrster. For deltagerne var formålet dels en kristning af de hedenske slaver, dels et ønske om kontrol over grænseregionen, dels ønske om at kolonisere dele af Germania Slavica og gøre indbyggerne skatskyldige til Frankerriget, Danmark eller Sachsen. Der var også et polsk ønske om at erhverve kontrol over de slaviske folk på den anden side af den polske nordvestgrænse. Derfor deltog en polsk prins med dette formål.

I slutningen af 1100-tallet beherskede pommerske fyrster det meste af ukranernes land. Disse fyrster var igen vasaller af Hertugdømmet Sachsen. I løbet af middelalderens germanske Ostsiedlung blev ukrannerne endeligt kristnet og germaniseret af sakserne, som grundlagde klostre, borge og byer.

Forskere mener, at germaniseringen af ukranernes område er blevet gennemført ikke som en massekolonisering men som et tab i stor stil af sprog og identitet. (Zaroff, 1998).

En af de tidlige germanske centre var Præmonstratenserordenens kloster i Seehausen (Gramzow) og byen Prenzlau. Både klosteret og den centrale by blev anlagt nær de ukranske bebyggelser og forsvarsanlæg.

1200-tallet, 1300-tallet:

Uckermark og resten af ukranernes gamle land blev i 1200-tallet og første halvdel af 1300-tallet genstand for stridigheder om overherredømmet mellem Pommern, Brandenburg og Mecklenburg.

1400-tallet:

Den tyske kejser Sigismund genoplivede i 1424 de pommersk-brandenburgske krige, gennem de begunstigelser han i dette år havde tildelt

hertug Kazimierz af Pommern. Han tilsikrede hertugen den umiddelbare lensafhængighed af riget og stadfæstede de pommerske hertuger i besiddelsen af Uckermark, som kurfyrsten af Brandenburg havde fravristet dem. (Møllerup; Schwartz).

Samfund

Arkæologiske fund tyder på at ukrannerne havde et effektivt landbrug og en mangfoldighed af håndværksfag (Biermann, 2018).

Lagdelingen i samfundet formodes at være den samme som i andre polabiske stammer: Øverst stammeforbundets hersker med en større borg, Derunder herskere over de enkelte stammer med borge. Derefter regionale høvdinge. Siden de enkelte landsbyer og til sidst storfamilierne.

KRIG

Ukrannerne var en selvstændig stamme, næppe et stammeforbund. Det siges undertiden, at de var en del af det veletiske stammeforbund. Det er nok snarere sådan, at de undertiden var i alliance med veleterne, når disse bekæmpede obodritterne, hvilket skete adskillige gange. I disse situationer kunne ukranske og obodrittiske krigere komme til at kæmpe mod hinanden.

Ukrannerne havde et ry som værende grusomme krigere iflg. munken Ebo i hans hagiografi over Otto af Bamberg.

Forsvarsanlæg:

Efter 880'erne tyder det på at der i mange af de slaviske områder i det nuværende Østtyskland fortrinsvis blev bygget mindre ringvolde omkring sædet for mere underordnede herskere indenfor et større stammeområde, til dels i nærheden af større borge, der er blev opgivet. I de nordligste områder blev der dog bygget færre af disse mindre borge, mens de større centralborge her – således i Ukrannerland – fortsat var i brug gennem det 10.årh. og fortsat havde større betydning, både militært og symbolsk; her kan nævnes obodritternes hovedborg Mecklenburg, wagriernes Oldenburg og ukranneres Drense. I forbindelse med de store borge dannedes ofte større beboelsesområder/småbyer. (Biermann: Zentralisierungsprozesse, 2014).

De vigtigste borgbyer hos ukrannerne var Schwedt, Drense og Prenzlau. Det er først for nyligt blevet opdaget, at også Prenzlau havde et borganlæg.

Muligvis var dette også tilfældet i Pasewalk. Mindre, regionale centre var bl.a. Stolpe og Fergitz.

Religion

1. Den oprindelige religion hos ukrannerne

Én af ukranneres guder – vel den vigtigste – var Triglav (po: Trzygłów eller Trygław). Denne gud, der afbildes med tre hoveder (jfr. navnet) blev dyrket af de polabiske og pommerske slaver (herunder i Szczecin og Wolin). Et kendt kultsted for Triglav var Harlungerberg i nutidens Brandenburg. Denne gud omtales flere steder hos hagiografen Ebo som "Trigelaw". I bog 2, kap.13 skrives om hvordan de hedenske præster bragte en gylden statue af Triglav i sikkerhed for at den ikke skulle blive ødelagt af den hellige Otto (biskop Otto af Bamberg).

Redarierne og dolenzanernes (veleternes) centrale helligdom i Radogoszcz med et gudebillede af Svarozhits (søn af Swarog) (oprindeligt en ildgud og muligvis også solgud) besøgte ikke blot af stammer fra den veletiske union men også af mange andre polabiske (slaviske) stammer. (Zaroff: The origins, 2000). - Dette omtales af Helmold , bog 1, kap. 21:

" – eo quod ab omnibus populis Sclavorum frequentarentur-".

Templet for Svarozhits i Radogoszcz blev ødelagt i 1067.

Ukranske guder:

Swarog, Swarozyc, (Retra/Radogoszcz)

Radogoszcz var kultcenter for veleterne og dermed måske også ukrannerne. Her dyrkedes **Swarozyc ("Swarog's søn) solgud**, der dog her kaldtes Radogost, hvoraf navnet på kultstedet, der først og fremmest var stammen redariernes hovedcenter. Byen kaldtes også Retra).

Swarog var den skabende gud, der også skabte solen.

Swiatowit, især kendt fra Ranerne på Rügen, var sandsynligvis ”gudernes gud” skaber af både sol, måne og planeter og livet på jorden (Kosinski: Bogowie)

Trzyglów / Triglav (den trehovede) dyrkedes i Szczecin men også hos bl.a. stodoranerne på Góra Harlungów og på Wolin. Under navnet Triglav blev han hos veleterne dyrket som krigens og stormenes gud. Ifølge andre var han gud over luft, jord og hav.

Piorun (Pierun, Perun) anset af mange forskere som slavernes hovedgud. Af andre anses han for søn af Swarozyc og gud for torden, en gud nærmest af samme betydning som solguden. Svarer omtrent til Tor i nordisk mytologi. Piorun måtte som himlens og lysets gud kæmpe om menneskene med mørkets gud Weles (m.flere navne) (Kosinski: Bogowie)

2. Kristen missionsvirksomhed hos ukrannerne

Efter at ”Pommerns Apostel” biskop Otto af Bamberg havde drevet missionsvirksomhed hos bl.a. Lutizerne vest for Ukranerlandet planlagde han i 1128 at besøge de efter sigende ”vilde og grusomme barbarer, der boede på den anden side af havet (dvs Szczecin-fjorden) og som kaldtes ukranere”:

„Erant autem trans mare barbari crudelitate et saevicia singulares, qui Verani [Uerani, Ucrani] dicebantur.” (Ebo)

Ebo og den nedenfor nævnte Herbord var 2 munke, som hver især forfattede en hagiografi (helgenbiografi) over Otto af Bamberg, der blev helgenkåret i 1189.

Da ukrannerne fik nys om disse planer lod de sende bud til biskoppen og hans folk, hvor de truede med at dræbe både biskoppen og hans følge hvis de trængte ind i hans land med det formål at omvende dem til en anden religion. Efter visse overvejelser og udtalelser fra hans rådgivere, besluttede biskop Otto at aflyse den planlagte tur til ukrannerne. Dette skete antagelig i begyndelsen af august 1128. (Biermann, 2018.- Lebenslauf).

Den officielle begrundelse for opgivelsen af missionstoget til ukrannerne blev dog senere fomuleret som at *”Ukrannerne var ikke evangeliets nåde værdige” (Herbord)*.

Én af de virkelige grunde til at missionen ikke blev gennemført var vel, at Otto ikke kunne finde nogen verdslig magt, der ville støtte ham i hans foretagende, hverken fra saksisk, dansk eller polsk side.

At ukrannerne sendte denne trussel til missionærerne, hvor de kraftigt frabad sig indblanding i deres indre forhold, lader formode at dette samfund har været vel konsolideret, med en stabil økonomi og et tæt sammenhold indenfor stammen, der affødte en væsentlig selvtillid.

Ydermere var ukrannerne af deres naboer mod vest og øst anset for dygtige og udholdende krigere og for grusomhed mod der fjender de mødte i kamp. (Ebo).

Det var ikke uden grund at ukrannerne modsatte sig missionering. Dels var det selvfølgelig et indgreb i stammens liv og overbevisning, dels var Otto kendt for at gennemføre omvendelsen til Kristus med alle midler. Når han havde en konge eller fyrste, der støttede det aktuelle togt, kunne han true "hedningene" med at føre en hær mod dem, hvis de viste sig uvillige. Desuden havde han for vane at ødelægge alle hedenske gudebilleder og kultsteder i landet.

Som hos andre polabiske folkeslag blev den nye religion, kristendommen, i lang tid betragtet negativt, især blandt den jævne befolkning. Undertiden lod enkelte ledere – i andre stammer – sig kristne for at opnå fordele derved, men uden særlig overbevisning og uden at det medførte et religionsskifte i landet som helhed. Kristendommen forbandtes med militær magt og erobring, drab og ødelæggelse af folkets gudebilleder og kultsteder, så modstanden var forståelig og rimelig.

Ét af talrige eksempler viser denne modstand, nemlig de to bøhmiske munke der blev dømt til døden ved en veletisk stammes domstol og efterfølgende henrettet. (Zaroff:Perception, 2001)

De polabiske slaver, herunder ukrannerne, forstod ikke, at man kunne måtte tilbede én gud, og meget ofte fortsatte de – efter en fremtvunget omvendelse – med at ære deres gamle guder ved siden af den nye kristne gud.

Én af de for slaverne uforståelige begreber i den nye religion var troen på synd og straf, at mennesket for sine onde eller ugudelige handlinger her på jorden ville blive straffet i livet efter døden. En sådan opfattelse fandtes ikke i deres religion og bidrog ikke til at gøre kristendommen attraktiv for dem.

Da den nye kristne tro medførte fordele i form af adgang til vestlig civilisation og politisk godkendelse fra de vestlige magters side, skete det ofte, at

slaviske ledere gik med til en formel omvendelse, men i så fald snarere af politiske end af religiøse grunde. (Zaroff, 2001).

Sprog

Polabisk:

Polabisk tilhører den lechitiske undergruppe indenfor de vestslaviske sprog såsom polsk, kaszubisk og slovinsk

Sproget, der nu må betragtes som uddødt, taltes af flere slaviske stammer, der beboede den nordlige del af det senere Østtyskland, herunder ukrannerne.

I den sydlige og sydøstlige del af dette område taltes (og tales til dels stadig) derimod 2 sorbiske sprog, der ganske vist også er vestslaviske, men ikke lechitiske.

Et ord som "clāväk" ("mand") på østpolabisk svarer til "człowiek" på polsk og "человек" / "čelovek" på russisk.

På østpolabisk lyder indledningen til Fadervor således: "Aita Nos, tâ toi jis wâ nebesai".

Polabisk udviklede sig stadig i højmiddelalderen, men blev langsomt fortrængt af tysk.

SLUT / THE END / KONIEC

Holstebro, november 2020